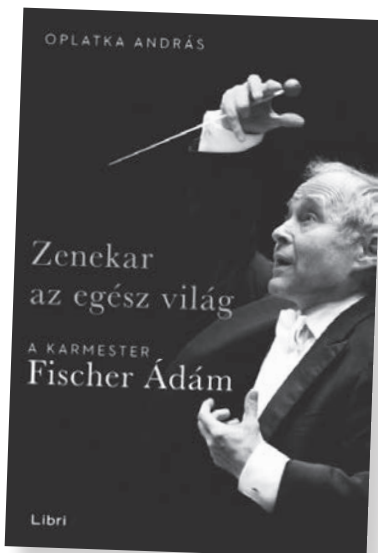

Egy könyvújdonságról

Oplatka András: Zenekar az egész világ – A karmester Fischer Ádám
(Libri, 2019)

Utólag csak örülhetek, hogy amikor a Salzburgi Ünnepi Játékok idején a könyvesboltok kirakatában megláttam a könyvet, címlapján Fischer Ádámmal, első lelkesedésemben nem vásároltam meg a német nyelvű kötetet. Néhány héttel később ugyanis magyarul is hozzáférhetővé vált, a szerző fordításában.

Mint erről bárki megbizonyosodhatott, a Libri-kiadványnak a szeptember 3-án a Műpa Előadótermében rendezett bemutatóján, Oplatka András (külföldön Andreas Oplatka) azok közé a (sajnálatosan egyre kisebb számú) külföldön élő magyarok közé tartozik, akik az anyanyelvüket nemcsak hogy nem felejtették el, de példamutató választékossággal beszélik. Hazánkban különböző funkcióiban lehetett korábban is ismerni, hiszen történészként írott könyvei közül több megjelent magyarul is. A német nyelvű verzióknak köszönhetően több ország olvasói kaphattak átfogó ismereteket többek között Széchenyi Istvánról (azzal habilitált a Bécsi Egyetemen), Németh Miklósról, vagy épp az 1989. szeptember 11-i magyar határnyitásról – és nem keveset tett a magyar irodalom remekeinek németre való fordításával sem (Jókai, Mikszáth, Karinthy, hogy csak a legismertebbekre hivatkozzak). A Zürcher Zeitung egykori munkatársa (hosszú évekig budapesti tudósítója) egyébként 2005 óta egyetemi tanárként oktat az Andrassy Egyetemen, és 2013 óta az MTA külső tagja. Elismerései között szép számmal sorjáznak magyar díjak, köztük a legutóbbi a 2016-os Prima Primissima díj. Zenei témával viszont ezúttal jelentkezett először Oplatka András, és már a fent említettekől is sejthető, hogy több szempontból is szokatlan, mondhatni, rendhagyó portrét kapunk Fischer Ádámról. Mármost, hogy a hagyományos szakmai életrajzi kötetekhez képest.

A cím Shakespeare-re hajaz, az Ahogy tetszik közismert idézetére. Vagy talán mégsem annyira közismert? Mindenesetre az eredeti szerepel mottóként: All the world's a stage.

A címlap különböző betűtípusai ezúttal igencsak helyénvalóak – nem mintha a végigolvasott cím-szöveg alapján bárki is olyasfajta értelmezésre vetemedhetne, hogy a karmester egyszersmind az egész világ irányítását tűzné ki céljává, vagy akárcsak titkos álmaiban olyasfajta irányító pozícióra törne. (Épp ellenkezőleg, a könyv fejezeteiben vissza-visszatérő téma a karmester ama

töprengése, összeegyeztethető-e egyáltalán a zenekart irányító művészi munka a hatalom gyakorlásától való elemi idegenkedésével.) És a könyv olvasója számára az is nyilvánvaló: miközben „zenekar az egész világ”, korántsem a zenekar jelenti Fischer Ádám számára „az egész világ”-ot. A zenei érdeklődéssel fiatal kora óta párhuzamos világpolitikai érdeklődésnek kellő súlyt ad a történész-szerző, aki meggyerő közvetlenséggel hangsúlyozta a könyvbemutatóján, hogy a könyv az ő munkája, amelyben a karmester-

nek jut a főszerep. És a kitűnő zurnalisztát dicséri, hogy nem elégedett meg az íródeák funkciójával, hanem rendre ellenőrizte az oral history adatait a rendelkezésre álló könyvtári-internetes források alapján.

Nem titok: régi ismeretség fűzi egymáshoz szerzőt és legújabb kötete főhősét, és a személyes ismeretség ezúttal imponálóan kamatozik a könyv szerkezeti tagolásában, a tematikus beosztásban. Ugyanakkor nem tagadható: mint (szakmai) életrajz, korántsem lineáris időrendet követ, s ebből adódóan az olvasmányba belefeledkező többször is szembesül azzal, hogy „elvesztette a fonalat”, amennyiben nem tartja számon szigorúan a tájékoztató jellegű évszámokat...

Az aprólékos figyelem apró „sikerélménye” egy matematikai pontatlanság felfedezése: a 16. oldalon „nem egészen egy évvel fiatalabb”-ként határozza meg az 1949. szeptember 9-én született Ádám öccsét, az 1951. január 20-án született Ivánt.

Oplatka András könyvében az egyes fejezetek egymást részlegesen átfedő információhalmazokat adnak, s ezekben választékosan él a jellemzés különböző módjaival. Átbeszélte hosszú órák eredményeképp tűnik meggyőzően hitelesnek az általa ábrázolt emberi-szakembri portré, amelynek egyes vonásait megerősítendő, időnként szóról-szóra idézi a karmester mondatait. És nem hiányzik a kollegiális reflexió sem, több ország zenekari művészeitől kért és kapott afféle szakmai „így láttam”-anyagot a többdimenziós ábrázolás kedvéért.

Az a kedves mentegetőzés-féle, amellyel szerényen a külföldi olvasók informálásának szándékával magyarázza a korrajz egyes mozzanatait, korántsem indokolt: többgenerációs magyar olvasóközönségre számítva ko-

rántsem felesleges olyan körülmények felemlítése, amelyek legfeljebb más kontextusban élnek a hazai olvasók köztudatában. (Mondjuk, Aczél Györgyről szólva dehonosztáló, és némiképp félrevezető is a „némi” jelző a 33. oldalon: „A felső funkcionáriusok kasztjában a ritka kivételek egyikeként némi műveltséggel rendelkezett.” Márpedig egyre kevesebben foglalkoznak az egykori kultúrpolitikus pályájának-személyiségének megismerésével, a változó politikai körülmények között született dokumentumok összevetésével.)

Érdekes és élvezetes olvasmány végigkövetni a karmester pályáját, a diákévek a mai diákok számára immár történelmi múltnak számító világába való betekintéstől a külföldi munkavállalás (és adózás) sajátosságain át az összeegyeztethetőség megannyi dilemmájáig. Apró szóhasználati pontatlanság, hogy a bécsi zeneakadémián bemutatott bizonyítványok között „zeneszerzéstől” magával vitt „diploma” aligha a szó szoros értelmében értendő, hiszen szakiskolai vég bizonyítvány nem tekinthető diplomának. Kedves képzavarként könyvelhető el, hogy „a rádióban véletlenül belebotlott a Prágai szimfónia közvetítésébe” (131. old.), az viszont a választékos nyelvezeten belül csúnyán kirívó fordulat, hogy Siegfried és Brünnhilde „kimúlt” (144. oldal – vagy csak a recenzens túlérzékeny?).

És ha már a szavakon túlva gondolunk, vitatom a „mimóza” létjogosultságát a következő mondatban: „A kétség legkegyetlenebbül a művészvilág kreatív szellemeit kínozza, akik általában nem robusztus, hanem tépelődő, mimóza természetűekről ismertek.” (92. old.)

A magyar nyelvű szakirodalomban ritkán használatos a „zeneművész” kifejezés. Környezetéből kiragadva kevésbé konkrét, némiképp régies ízűnek hat. Talán a német gyakorlatban természetesebbnek ható Tonkünstler megfelelője kíván lenni – mindenesetre nem sokat mond Fischer Ádámról vonatkoztatva (99. old.), vagy általánosítva („Haydn filigrán könnyedsége nehezen illik Verdi sötét, drámai erejéhez, a két életmű egy karmesteri kézben – ez nemigen felel meg egy-egy zeneművészről alkotott elképzeléseknek”, 124. old., később „néhány nagy tekintélyű zeneművész által is megfogalmazott ellenérv”, 181. old., majd „ma a zeneművészek az eredeti mű hű tolmácsolására teszik le a nagy esküt”, 192. old. – hogy csak néhány példát említsek). A praxist tekintve sokoldalú Fischer Sándorral kapcsolatban indokolt az alkalmazása (137), bár az ő esetében nem lett volna felesleges valahol összesítve felsorolni munkássága különböző aspektusait, nem pedig az épp aktuális szegmensre hivatkozni.

Az olvasnivaló rendkívüli erénye a megannyi frapárs-szellemes (s mint olyan, nemritkán humoros) megfogalmazás; mind a szerző tollából, mind pedig a karmester humorát bizonyítandó.

A rézkarc-élességű pontosság következménye, hogy az olvasó atmoszférateremtő leírást kap Fischer Ádám pályájának megannyi helyszínéről, az egyes zenekarok

plasztikusan elkülönülnek egymástól (szellemiségükben, karaktermeghatározó sajátosságaikban, stb.).

Ami a repertoárt illeti, az olvasó csak kapkodja a fejét – kiváltképp, ha belegondol a lakonikusan rövid közlésekbe, amelyek néhány betűvel tudatnak a műfaji összekiadás-felvételekről... És az operák rendkívül változatos világa!

Nem „karmesterportrét” kínál csupán a szerző, hanem a világpolitika iránt intenzíven érdeklődő művész alakját is körüljárja – újabb adalékokkal gazdagítva Fischer Ádám koncertjeinek és felvételeinek nemzetközi közönségét.

Oplatka András jó érzékkel sző anekdotákat a szövegbe – mindegyiket helyénvalónak, sőt, tanulságosnak érezzük. Arra, hogy mintegy pihentető epizód szerepét töltsék be, nincs szükség, mert a könyv egésze üdítő! És különösen kedvesek azok a részletek, ahol a zenekedvelő történelemből kikívánczik a közönségreflexió, és őszinte indulatok sütnek át a korrekt-kulturált mondatokon.

A muzikus-olvasó egy pillanatra zavarba jön, azt olvasva, „Mozart és Brahms is komponált még divertimentókat” (205. old.) – az utóbbitól semmi ilyesmi nem jut az eszébe...

A hagyományos szakirodalmon nevelkedettek esetleg nehezményezik a – máskor-másutt néha már-már formálisan túlzásba vitt – kiegészítő anyag hiányát. Függelékét, amelybe felsorolások és táblázatok tartoznának, a karmester hangversenytermi és operarepertoárja, diszkográfia (az előadók feltüntetésével), és nem utolsósorban, időrendi táblázat, amelyből áttekinthetően követhető a karmesteri tevékenység „gerince” a hosszabb-rövidebb szerződésekkel – még ha a vendégszereplések regisztrálásával érthetően maradna adósunk a kiadvány.

Gyakori előfordulása miatt korántsem tekinthető (átördelésből adódó) tördelési hibának, hogy a főzeneigazgató titulus legtöbbször kötőjellel szerepel (kár, hogy átsiklott felette az előkészületek során megannyi olvasójának a tekintete), dicséretes viszont, hogy a sajtóhibák mennyisége elenyésző. A Fischer Ádám és a Magyar Állami Operaház kapcsolatával foglalkozó szakasz azok számára is sok mindent „helyretesz”, akik tanúi voltak azoknak az időknek – viszont épp itt kellene még nagyobb pontosságra törekedni a nehezen követhető titulusok útvesztőiben (főigazgató, főzeneigazgató).

Nem kell jóstehetség ahhoz, hogy feltételezzük: megkülönböztetett figyelem jut a Budapesti Wagner Napok történetét és eseményeit felidéző oldalaknak.

A könyv: Oplatka András munkája. Egy lap erejéig viszont átadta a helyet Hősének, aki a megannyi hivatkozott megjegyzés és idézett mondat után ezzel az „És én ezt mondtam volna?” szakasszal minden kétséget kizáróan „visszaigazolja” a korábban olvashatók hitelét. Ő – ilyen.

70. születésnapjára megérdemelt-szép ajándék számára ez a Tükör!

Fittler Katalin